

Konstrukcja i weryfikacja empiryczna Kwestionariusza Zachowań Prospołecznych (PBQ) oraz Paraprojekcyjnego Kwestionariusza Tendencji Prospołecznych (PKTP) dla młodzieży

Marcin Moroń

Instytut Psychologii, Uniwersytet Śląski w Katowicach

Artykuł prezentuje procedurę przygotowania i weryfikacji empirycznej Kwestionariusza Zachowań Prospołecznych (PBQ) oraz Paraprojekcyjnego Kwestionariusza Tendencji Prospołecznych (PKTP) dla adolescentów. W fazie przygotowania i reanalizy narzędzi wzięły udział 492 osoby. PBQ i PKTP badają powiązane, ale odrębne elementy prospołecznych tendencji adolescentów. Kwestionariusz PBQ pozwala na pomiar częstotliwości podejmowania zachowań prospołecznych z grup: działania dobroczynne i charytatywne, działania wspierające oraz aktywne działania prospołeczne. Metoda paraprojekcyjna, wzorowana na metodzie Karyłowskiego (1978) oraz Szuster-Zbrojewicz (1988), dostarcza wskaźnika standardu osobistego w zakresie gotowości do podjęcia aktywności prospołecznej. Narzędzia uzyskały zadowalające wskaźniki rzetelności i okazały się trafne (czynnikowo oraz kryterialnie). W przygotowanej procedurze quasi-eksperymentalnej sprawdzano również, na ile efektywne jest prognozowanie realnego udzielenia pomocy w oparciu o wyniki uzyskane przez osoby badane w stworzonych narzędziach.

Słowa kluczowe: *prospołeczność, adolescencja, wolontariat*

Wprowadzenie

Ensor, Spencer i Hughes (2011) podkreślają, iż podejmowanie zachowań prospołecznych stanowi kluczowy czynnik dla utrzymywania jakościowych relacji interpersonalnych i przyjaźni (por. Lansford i in., 2006; Wojsławowicz Bowker, Rubin, Burgess, Booth-Laforce i Rose-Krasnor 2006). Niska skłonność do angażowania się w zachowania prospołeczne wiąże się z kolei z odrzuceniem społecznym (Vitaro, Gagnon i Tremblay, 1990) oraz zagrożeniem przynależnością do dewiacyjnych grup społecznych, która stanowi predyktor licznych problemów okresu adolescencji (Lacourse i in., 2006). Podejmowanie zachowań prospołecznych uznaje się za element kompetencji społecznej młodzieży (Mavrovelli, Petrides, Rieffe i Bakker, 2007) – wysoki poziom tej kompetencji wiąże się ze zdrowiem psychicznym i adaptacją społeczną

(Ciarrochi, Scott, Deane i Haeven, 2003). Pozytywne implikacje tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych znajdują wyraz w celach wychowawczych, relacjonowanych przez rodziców w różnych kulturach (Achhpal, Goldman i Rohner, 2007). Stymulowanie prospołecznego zachowania dzieci i młodzieży jawi się jako jeden z podstawowych celów procesu wychowawczego, prowadzonego zarówno przez środowisko rodzinne, jak i szkolne (por. Różańska-Kowal, 2010). Istotną rolę dla projektowania oddziaływań wychowawczych w zakresie zachowań prospołecznych na poziomie instytucjonalnym ma diagnozowanie tendencji do ich podejmowania oraz wyjaśnianie przejawiania się ich uwarunkowań oraz modyfikatorów. Biorąc pod uwagę znaczenie zachowań prospołecznych, zastanawiające jest, iż istnieje niewiele narzędzi do pomiaru aktywności prospołecznej, zwłaszcza u młodzieży (Carlo i Randall, 2002). W poniższym tekście podjęto próbę stworzenia krótkich i łatwych w aplikacji narzędzi do badania aktywności prospołecznej młodzieży.

Marcin Moroń, Katedra Psychologii Społecznej i Środowiskowej, Uniwersytet Śląski w Katowicach, ul. Grażyńskiego 53, 40-126 Katowice, adres e-mail: marcin.moron@us.edu.pl

Założenia teoretyczne konstrukcji narzędzi

Gustavo Carlo i Brandy A. Randall (2002) kategoryzują procedury badawcze dotyczące uwarunkowań i korelatów zachowań pomocowych do dwóch grup – badań ujmujących pomaganie jako konstrukt globalny oraz badań analizujących zachowania prospołeczne w specyficznych sytuacjach. W pierwszym nurcie badawczym zakłada się, iż skłonność do pomagania stanowi względnie trwałą i spójną międzysytuacyjnie tendencję do podejmowania zachowań prospołecznych (Green, Shirk, Hanze i Wanstrath, 1994; Johnson i in., 1989; Weir i Duveen, 1981). Podgrupą tego podejścia metodologicznego jest ujmowanie wskazanych tendencji jako elementów kompetencji społecznych (Rydell, Hagekull i Bohlin, 1997). Definiowanie tendencji do zachowań prospołecznych jako zmiennej dyspozycyjnej jest o tyle zasadne, iż opiera się na wynikach dowodzących stabilności czasowej poziomu tendencji do pomagania na przestrzeni życia jednostki, po początkowym okresie przyrostu (Eisenberg, Guthrie, Cumberland, Murphy i Shepard, 2002; Nantel-Vivier i in., 2009). Takie ujęcie tendencji prospołecznych pozwala na stosowanie do ich pomiaru metod samoopisowych oraz analizę związków innych dyspozycji jednostki z względnie trwałą tendencją do pomagania (Penner i Orom, 2009).

W drugim podejściu tendencje prospołeczne bada się, obserwując zachowania osób w sytuacjach stworzonej możliwości niesienia pomocy (*helping opportunities*). Determinant decyzji o zachowaniu prospołecznym poszukuje się przede wszystkim w czynnikach sytuacyjnych lub sytuacyjnie wzbudzanych stanach afektywnych (Batson i Shaw, 1991; Bierhoff i Rohmann, 2004; Davis, 1994). Metodologia badań, prowadzonych w tym podejściu, opiera się zwykle na procedurach eksperymentalnych, w których pomaganie operacjonalizuje się jako dzielenie się z innymi, opiekowanie się, datki różnego typu, pomaganie w sytuacjach krytycznych, udzielanie pierwszej pomocy, podejmowanie nieprzyjemnych lub bolesnych czynności za inną osobę etc. (np. Eisenberg i Miller, 1987).

W polskiej tradycji badawczej analizy dotyczące zachowań prospołecznych prowadzone są przede wszystkim w podejściu globalnym (stosowane typologizacje uwzględniają aspekty motywacyjne działania prospołeczne). Do pomiaru tendencji prospołecznych stosuje się metody o statusie paraprojekcyjnym (Karyłowski, 1982; Śliwak, 2001) lub nominacyjnym (Boski, 1979; Paszkiewicz, 1975; Szustrowa, 1972), rzadziej samoopisowym (Różańska-Kowal, 2010). Metody paraprojekcyjne (np. kwestionariusz „Wypadek w górach”;

Szuster-Zbrojewicz, 1988; Kwestionariusz A–N; Śliwak, 2005), opierają się na założeniu, iż osoba badana, czytając pozycje kwestionariusza, będzie rzutowała na fikcyjnych bohaterów własną motywację i przekonania. Jak wykazał Karyłowski (1982), przyjęcie takiego podejścia pozwala wyeliminować zmienną aprobaty społecznej jako czynnik zniekształcający odpowiedzi.

Ograniczeniami stosowania technik nominacyjnych do pomiaru tendencji prospołecznych jest ich kosztowność, trudności w zastosowaniu oraz podatność na błędy popełniane przez osoby dokonujące oceny (Carlo i Randall, 2002), korzystanie zaś z nich pozwala w zasadzie na oszacowanie wyłącznie tej części aktywności prospołecznej jednostki, która jest transparentna dla członków uwzględnionej w badaniach grupy odniesienia.

Przeprowadzony przegląd literatury wskazuje małą liczbę adekwatnych metod do badania aktywności prospołecznej w grupie adolescentów (Carlo i Randall, 2002). W Polsce w badaniach z osobami w wieku dojrzewania wykorzystuje się metody konstruowane na potrzeby podjętych analiz (Różańska-Kowal, 2010). Stosunkowo często stosowana jest metoda Szuster-Zbrojewicz (1988), która zasadniczo bada motywację leżącą u podstaw działania prospołeczne, a nie tendencję do podejmowania zachowań tego typu. Narzędzie Karyłowskiego (1978) zawiera szereg sytuacji, które odbiegają od dzisiejszych warunków i możliwości (np. przepisanie tekstu na maszynie do pisania). Kwestionariusz A–N Śliwaka (2005) został skonstruowany w toku badań z osobami dorosłymi. Stosowane techniki, oprócz kwestionariusza Śliwaka (2005), obejmują stosunkowo wąski zakres sytuacji społecznych. Od miary tendencji do zachowań prospołecznych należałoby oczekiwać odniesienia do szerszego zakresu działań pomocowych. Liczne badania wykazały bowiem, iż dziedzina zachowań prospołecznych jest wewnętrznie złożona (Eisenberg i Fabes, 1998; Reykowski, 1986; Rutkowska i Szuster, 2008), a szczegółowe kategorie zachowań prospołecznych można wyróżniać z uwagi na strukturę sytuacji pomagania (Carlo, Eisenberg, Troyer, Switzer i Speer, 1991; Eisenberg, Cameron, Tryon i Dodez, 1981), charakter poświęcenia ze strony osoby niosącej pomoc (Johnson i in., 1989), wstępne oczekiwania pomagającego co do możliwości odwzajemnienia pomocy (Romer, Gruder i Lizzardo, 1986), typ wzbudzonej u pomagającego motywacji (por. Carlo i Randall, 2002; Rutkowska i Szuster, 2008) etc. W badaniach, w których posługiwano się jedynie globalnym ujęciem zachowań prospołecznych, uzyskiwano wzajemnie niezgodne wyniki dotyczące korelatów i mechanizmów zachowania prospołeczne (Carlo i in., 1991).

Wydaje się zatem zasadne stworzenie nowych metod badawczych do pomiaru tendencji prospołecznych, przeznaczonych zwłaszcza dla grupy adolescentów. W podejmowanej procedurze skupiono się na dziedzinie zachowań, która znaczeniowo pokrywa się z kategorią zachowań pomocnych i altruistycznych w podziale Reykowskiego (1986) oraz pomaganiem altruistycznym z klasyfikacji Romera i współpracowników (1986). Przyjmuje się tutaj, iż zachowania prospołeczne (pomocne) to działania świadome i dobrowolne na rzecz innych ludzi, które przynoszą korzyści innym, a osoba działająca nie oczekuje w zamian na zewnętrzne nagrody (por. Śliwak, 2001, 2005).

Należy zauważyć, iż zachowania prospołeczne, badane jako dyspozycja, odróżniają się od pomagania w sytuacji krytycznej (*emergency*), stąd bodźce oparte na pomaganiu w sytuacjach tego typu (np. wypadek komunikacyjny) nie powinny być uwzględniane w narzędziach samoopisowych. Poczynione zastrzeżenie wynika z, wciąż żywej, dyskusji stanowisk sytuacjonistycznego i dyspozycyjnego dotyczącej tego, które uwarunkowania zachowań (czynniki sytuacyjne czy cechy etc.) są istotniejsze dla determinacji sposobu działania podmiotu (Epstein, 1979; Mischell, 1968). Dyskusja ta dotyczyła również zachowań prospołecznych (Clarke, 2005), prowadząc do stosunkowo sceptycznych stanowisk wobec zasadności badania dyspozycyjnej tendencji do podejmowania zachowań pomocnych (np. Gergen, Gergen i Meter, 1972). Snyder i Ickes (1985) sformułowali tezę, iż siła relacji między zmiennymi osobowościowymi a zachowaniem zmienia się jako funkcja siły sytuacyjnych bodźców (*pulls*) w kontekście eksperymentalnym. W „silnym” (*strong*) środowisku czynniki sytuacyjne (manipulacja eksperymentalna lub bodźce sytuacyjne) są na tyle znaczące, iż wpływ czynników dyspozycyjnych jest ograniczony lub zniesiony. Decydowanie o udzieleniu pomocy w tzw. sytuacjach krytycznych (*emergency*; np. wypadek komunikacyjny) jest w znacznej mierze determinowane przez czynniki sytuacyjne (np. postrzeganym zagrożeniem dla podmiotu), które mogą tłumić reakcje wynikające z osobowościowej tendencji do pomagania (Epstein, 1979; Penner, 2002). W „słabym” środowisku (sytuacji niezmanipulowanej eksperymentalnie lub pozbawionej silnych bodźców sytuacyjnych) indywidualne tendencje mogą być wyrażone w sposób stosunkowo swobodny (por. Carlo i in., 1991). Eisenberg i współpracownicy (1989) wypowiedzieli się w podobnym tonie, wskazując, iż motywacja działania prospołecznego w sytuacjach o słabszej sile czynników środowiskowych wynika w bardziej bezpośredni sposób ze zinternalizowanych tendencji i norm. W tym opracowaniu przedmiotem zainteresowania jest dyspozycja do

podejmowania zachowań prospołecznych w warunkach słabych wymagań sytuacyjnych, stąd sytuacje krytyczne pozostają poza badanym obszarem zachowań pomocnych.

Pominięto również proponowane przez niektórych badaczy rozróżnienia czynności pomocnych dotyczące motywacji takich działań (Szuster, 2002). Badanie motywacji zachowań pomocnych należy uznać za kolejny krok analizy czynności prospołecznych, który można wykonać, dopiero gdy stwierdzi się faktyczne zaangażowanie w zachowania prospołeczne (por. Karyłowski, 1982).

W toku przygotowywania metod przeznaczonych dla grupy adolescentów należy wziąć pod uwagę specyfikę podejmowania zachowań prospołecznych przez osoby w tym okresie rozwojowym. Carlo i in. (2007) wskazali szereg istotnych zmian zachodzących na etapie adolescencji, które mogą wiązać się z podwyższeniem tendencji do pomagania. Zaliczyli do nich: 1) większą mobilność i niezależność, które mogą pozwalać adolescentowi na działalność w organizacjach charytatywnych i wolontariacie; 2) rozwój poziomu rozumowania moralnego, empatii oraz rozumienia relacji społecznych (*social understanding*), o których to czynnikach wiadomo, iż wiążą się z prospołecznością (Carlo, Eisenberg i Knight, 1992), wreszcie 3) możliwość rozwijania nowych relacji interpersonalnych, które mogą (negatywnie lub pozytywnie) wpływać na tendencję do podejmowania zachowań prospołecznych (Carlo, Raffaelli, Laible i Meyer, 1999). Tendencja do pomagania odznacza się również swoistą dynamiką rozwojową w okresie dojrzewania. Nantel-Vivier z zespołem (2009) uzyskali wyniki wskazujące, iż tendencja do podejmowania zachowań prospołecznych między 10. a 15. rokiem życia ma charakter stabilny lub lekko spadkowy (por. Carlo, Crockett, Randall i Roesch, 2007). Eisenberg z zespołem (2005) wykazali istnienie sześciennego (*cubic*) trendu w rozwoju tendencji do podejmowania zachowań pomocnych między późną adolescencją a wczesną dorosłością. Od 15. do 18. roku życia u badanych następował wzrost prospołeczności, między 21. a 24. rokiem życia spadek, w wieku zaś 25–26 lat notowano kolejny wzrost, jednak poziom prospołeczności z tego okresu rozwojowego nie przewyższał natężenia z wieku 17–18 lat. Eisenberg z zespołem (2005) dodatkowo wykazali wzrostowe trendy w umiejętności przyjmowania perspektywy oraz prospołecznym rozumowaniu moralnym (*prosocial moral reasoning*, zwłaszcza empatycznym) między średnią adolescencją a wczesną dorosłością. Wskazana specyfika zachowań prospołecznych adolescentów uprawnia do twierdzenia, iż badanie tendencji do pomagania u osób w tym okresie rozwojowym powinno się odbywać z wykorzystaniem specjalnie

sprofilowanych narzędzi. Zastosowanie w badaniach adolescentów miar pomagania lub altruizmu stworzonych dla dorosłych lub dzieci może bowiem nierzetelnie szacować rzeczywiste nasilenie zachowań prospołecznych i ich korelatów.

Badanie 1

Zaprojektowano procedurę przygotowania dwóch narzędzi do badania aktywności prospołecznej adolescentów: kwestionariusza oraz metody paraprojekcyjnej. W toku analiz sformułowano wyjściowy zestaw pozycji testowych, który następnie przebadano w grupie adolescentów, chcąc uzyskać wskaźniki mocy dyskryminacyjnej twierdzeń oraz przygotować spójne czynnikowo narzędzia do pomiaru tendencji do podejmowania działań prospołecznych. Prowadzone analizy miały dostarczyć odpowiedzi na pytania badawcze, dotyczące właściwości psychometrycznych konstruowanych metod:

1. Jaka jest rzetelność przygotowywanych narzędzi do pomiaru tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych?

2. Czy istnieją różnice międzypłciowe w poziomie tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych, mierzonych za pomocą przygotowywanych narzędzi?

3. Czy przygotowywane narzędzia odznaczają się zadowalającą trafnością teoretyczną?

Rzetelność formułowanych metod sprawdzano metodą spójności wewnętrznej. W analizie trafności teoretycznej wykorzystano dwa odmienne kryteria zewnętrzne aktywności prospołecznej, oparte na podejściu analizującym pomaganie w specyficznych sytuacjach (*situation-specific prosocial behavior measures*). Pierwszym z nich była relacjonowana praca w ramach wolontariatu. Pomijając kwestię motywacji pozaprospołecznych, należy uznać, iż praca na zasadzie wolontariatu jest wskaźnikiem tendencji pomocowych (por. Penner, 2002). Drugim kryterium było podjęcie zachowania pomocnego w przygotowanej na potrzeby przeprowadzonej reanalizy metodzie quasi-eksperymentalnej (zadanie „Praca magisterska”), która została opisana poniżej.

Metoda

Grupa badawcza. Badania pilotażowe przeprowadzono w grupie 188 adolescentów ($N_{\text{kobiet}} = 102$) w wieku od 15 do 20 lat ($M = 17,38$; $SD = 1,44$), uczących się w szkołach powiatów mikołowskiego i tyskiego. Wśród badanych znalazło się 71 osób będących wolontariuszami.

Kwestionariusz Zachowań Prospołecznych (PBQ-26). Konstrukcję kwestionariusza rozpoczęto od przeglądu metod wykorzystywanych do badania tendencji do

podejmowania zachowań prospołecznych w literaturze światowej. Jedną z popularniejszych metod do badania tendencji prospołecznych jest *Self Reported Altruism (SRA)* Rushtona, Chrisjohna i Fekken (1981), w którym osoba badana określa, z jaką częstotliwością podejmowała określone zachowania prospołeczne w swoim życiu. W pierwszym etapie przygotowano tłumaczenie skali *SRA* Rushtona i in. (1981). Uzyskano w ten sposób zestaw 20 twierdzeń. Następnie, wykorzystując inne metody do badania tendencji prospołecznych (por. Shelton i McAdams, 1990; Śliwak, 2005), wyniki raportu dotyczącego charytatywności Polaków (Raport Ecco. Charytatywność Polaków 2010) oraz przygotowując zestaw dodatkowych pozycji na podstawie wyżej przytoczonego przeglądu literatury, utworzono zbiór 70 twierdzeń (PBQ-70). Uzyskane narzędzie, o roboczej nazwie PBQ-70, poddano weryfikacji treściowej, którą wykonali sędziowie kompetentni ($N = 10$). Oceniali oni na pięciostopniowej skali trafność treściową poszczególnych twierdzeń, szacując stopień zgodności z przyjętą w tym opracowaniu definicją zachowań prospołecznych. Na podstawie ocen sędziów kompetentnych wyliczono wskaźnik *CVR (content validity ratio)*; por. Hornowska, 2001), który był jednym z kryteriów oceny trafności treściowej przygotowywanego kwestionariusza. Do dalszych analiz zakwalifikowano pozycje, które przeszły wstępną selekcję w oparciu o szereg kryteriów uzyskanych z ocen sędziów kompetentnych oraz odpowiedzi uczestników badania pilotażowego (wartość korelacji pozycja – skala: $r > 0,40$; wskaźnik mocy dyskryminacyjnej: $r_{bi} > 0,50$ oraz wskaźnik trafności treściowej: $CVR > 0,50$).

Paraprojekcyjny Kwestionariusz Tendencji Prospołecznych (PKTP). Istotnym założeniem metody paraprojekcyjnej jest utożsamienie się osoby badanej z bohaterem czytanej historii, dlatego bohater ten powinien mieć cechy podobieństwa do osoby badanej. Na podstawie tego założenia do roboczej wersji konstruowanego narzędzia paraprojekcyjnego zakwalifikowano takie opisy zachowania bohaterów krótkich historyjek, które są podobne do doświadczeń adolescentów (wykluczono np. popularne w kwestionariuszach prospołeczności opisy dotyczące podwożenia kogoś samochodem, z uwagi na fakt, iż adolescenti takiej czynności raczej wykonać nie mogą). W pierwszym etapie konstrukcji narzędzia wyabstrahowano z metod Śliwaka (2005), Sheltona i McAdamsa (1990) oraz Karyłowskiego (1978) zestaw opisów sytuacji, które spełniały kryterium podobieństwa bohatera do przeciętnego przedstawiciela grupy badanej. Ustalono, iż sposób oceny zachowania bohatera narracji, który podejmuje lub nie działania prospołeczne wobec innych

uczestników sytuacji, będzie polegał na wyrażeniu przez osobę badaną aprobaty lub jej braku dla działań bohatera (na skali siedmiostopniowej: *zdecydowanie zgadzam się; zgadzam się; raczej się zgadzam; nie mam własnego zdania; raczej nie zgadzam się; nie zgadzam się; zdecydowanie nie zgadzam się*; por. Śliwak, 2005). Tak skonstruowane narzędzie o roboczej nazwie PKTP–21 wykorzystano w badaniach pilotażowych.

Wyniki

Struktura czynnikowa kwestionariusza PBQ. Zestaw twierdzeń zakwalifikowanych do dalszych prac nad konstrukcją kwestionariusza PBQ poddano procedurze analizy czynnikowej w celu ustalenia struktury czynnikowej badanej tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych. Analizę czynnikową przeprowadzono po uprzednim przeprowadzeniu testu sferyczności Bartletta ($\chi^2 = 1148,24$; $df = 190$; $p < 0,001$) oraz K-M-O (0,844), których wartości wskazywały na zasadność hipotezy o istnieniu struktury czynnikowej odpowiadającej za uzyskane wyniki (Zakrzewska, 1994)¹. W analizie zastosowano metodę składowych głównych (PCA) z rotacją Varimax.

Rozwiązanie trzyczynnikowe, które wyjaśniało 46,10% wariancji zmiennych, wybrano na podstawie kryterium *scree testu*. Ładunki czynnikowe twierdzeń osiągnęły akceptowalne wartości w przedziale 0,412–0,769 (por. Malthouse, 2001). Analiza treściowa i interpretacja twierdzeń, które uzyskały odpowiednie ładunki czynnikowe na wyrotowanych czynnikach, doprowadziły do zaproponowania nazw czynników. Czynniki pierwsze określono jako Dobroczynność i Charytatywność (DiC), czynniki drugi jako Aktywne Działania Prospołeczne (ADP), trzeci zaś jako Prospołeczne Działania Wspierające (PDW). Podskale narzędzia odznaczały się zadowalającymi wskaźnikami rzetelności i dopasowania rozkładu do rozkładu normalnego: Dobroczynność i Charytatywność (DiC; $\alpha = 0,83$; $W_{S-W} = 0,988$; $p > 0,05$), Aktywne Działania Prospołeczne (ADP; $\alpha = 0,76$; $W_{S-W} = 0,882$; $p < 0,01$), Prospołeczne Działania Wspierające (PDW; $\alpha = 0,72$; $W_{S-W} = 0,990$; $p > 0,05$). Wszystkie podskale silnie korelowały z wynikiem ogólnym PBQ (od 0,74 do 0,87; $p < 0,001$). Najwyższe interkorelacje odnotowano dla związków Dobroczynności i Charytatywności z Prospołecznymi Działaniami Wspierającymi ($r = 0,53$; $p < 0,001$) oraz Dobroczynności i Charytatywności z Aktywnymi Działaniami Prospołecznymi ($r = 0,51$; $p < 0,001$). Aktywne Działania Prospołeczne korelowały z Prospołecznymi Działaniami Wspierającymi nieco słabiej ($r = 0,41$; $p < 0,001$). Ogólny wskaźnik tendencji prospołecznych uzyskał zadowalającą rzetelność ($\alpha = 0,88$), a jego rozkład był normalny ($W_{Shapiro-Wilka} = 0,987$;

$p > 0,05$). Stwierdzono, iż otrzymane skale PBQ charakteryzują się odpowiednią rzetelnością dla badań grupowych.

Trafność teoretyczna kwestionariusza PBQ. Liczne badania analizujące różnice międzypłciowe w zakresie zachowań prospołecznych wykazały silniejsze natężenie tendencji do pomagania u dziewcząt i kobiet (Carlo i in., 1996, 2007; Eagly i Crowley, 1986; Eisenberg i in., 1991, 2005; Fabes, Carlo, Kupanoff i Laible, 1999). Mężczyźni konsekwentnie wykazują wyższą tendencję do pomagania w sytuacji ekspozycji społecznej lub w sytuacjach krytycznych wymagających heroizmu (por. Carlo i Randall, 2002; Wojciszke, 2010). Istnienie różnic międzypłciowych w tendencji do pomagania tłumaczy się zazwyczaj presją socjalizacyjną determinującą większą koncentrację na relacjach, wrażliwość i pomocność u kobiet, oraz normami społecznymi domagającymi się większego heroizmu i zdecydowania w działaniach ekspozowanych społecznie u mężczyzn (por. Carlo i in., 2007; Wojciszke, 2010). W bieżących analizach przedmiotem zainteresowania uczyniono sytuacje „słabej” presji zewnętrznej, oczekuje się więc, iż wyższe wyniki w przygotowywanych wskaźnikach prospołeczności będą uzyskiwać kobiety.

W poziomie tendencji do podejmowania działań prospołecznych należy spodziewać się również występowania różnic między osobami zaangażowanymi i niezaangażowanymi w wolontariat (Penner, 2002; Śliwak, 2005), przy czym wyższe wyniki powinny uzyskiwać osoby zaangażowane w wolontariat.

Dla zweryfikowania wskazanych aspektów trafności teoretycznej przeprowadzono analizy istotności różnic, w których testowano hipotezy kierunkowe:

H.1. Tendencja do podejmowania zachowań prospołecznych jest wyższa u kobiet niż u mężczyzn.

H.2. Tendencja do podejmowania zachowań prospołecznych jest wyższa u wolontariuszy niż u osób niezaangażowanych w wolontariat.

Analizy przeprowadzono z zastosowaniem testu *t*-Studenta, w przypadku zaś niespełnienia założenia o homogeniczności wariancji stosowano test nieparametryczny U Manna–Whitneya (por. Stanisław, 2006). Uzyskane wyniki, zamieszczone w Tabeli 1, potwierdziły przytoczone założenia co do badanych zmiennych.

Ustalono, iż istnieją różnice międzypłciowe w wynikach dla ogólnego wskaźnika PBQ oraz podskal narzędzia, przy czym wyższe wyniki konsekwentnie uzyskują kobiety. Wolontariusze wykazują wyniki wyższe niż osoby niezaangażowane w działania wolontarystyczne tak w skali ogólnej, jak i w podskalach PBQ.

Tabela 1.

Różnice w poziomie aktywności prospołecznej między kobietami i mężczyznami oraz wolontariuszami i niewolontariuszami

	Kobiety (N = 102)			Mężczyźni (N = 86)			$U_{\text{Manna-Whitney}^a}$	t
	M	SD	W_{S-W}	M	SD	W_{S-W}		
PBQ	33,52	12,11	0,99	22,59	11,40	0,95**	2137,00**	
DiC	15,75	5,73	0,98	9,40	5,35	0,98		7,79**
ADP	6,00	4,96	0,96**	3,65	3,90	0,82**	3087,00**	
PDW	11,76	4,30	0,99	9,53	4,97	0,99		3,29**

	Wolontariusze (N = 71)			Osoby niezaangażowane w wolontariat (N = 116)			$U_{\text{Manna-Whitney}^a}$	t
	M	SD	W_{S-W}	M	SD	W_{S-W}		
PBQ	37,28	12,09	0,98	23,17	10,40	0,99		-8,45**
DiC	16,25	5,88	0,99	10,74	5,79	0,98*	2136,00**	
ADP	8,56	4,53	0,95**	2,73	3,09	0,81**	979,50**	
PDW	12,46	4,42	0,99	9,69	4,65	0,99		-4,01**

PBQ – ogólny poziom tendencji do zachowań prospołecznych; DiC – Dobroczynność i Charytatywność; ADP – Aktywne Działania Prospołeczne; PDW – Prospołeczne Działania Wspierające;

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Do tak przygotowanego narzędzia dołączono sześciotwierdzeniową skalę kłamstwa sformułowaną na podstawie pozycji analogicznej skali w Skali Ustosunkowań Interpersonalnych Stanika (1994). Wielu autorów wskazuje, iż procedury, w których w sposób samoopisowy badane są właściwości rozumowania moralnego lub deklaracje w sprawie podejmowania zachowań prospołecznych są obciążone potencjalną kontaminacją wyników z tendencjami do pozytywnej autoprezentacji (por. Eisenberg i in., 1991). Zachowania prospołeczne są w znacznym stopniu aprobowane społecznie, istnieje więc podejrzenie, iż odpowiedzi w kwestionariuszu pytającym o częstotliwość podejmowania zachowań tego typu będą zniekształcone przez tendencje do dostosowywania się do społecznie pożądanego poziomu pomagania. Ustalono, iż wykorzystanie skali kłamstwa w przygotowanym narzędziu pozwoli usunąć z analizy wyniki, które w znaczący sposób są nasycone dążeniem do uzyskania aprobaty społecznej. Ostateczna wersja zastosowana w reanalizie składała się z 26 pozycji ocenianych na skali pięciostopniowej, odzwierciedlającej częstotliwość podejmowania działań prospołecznych (*nigdy*; *raz*; *więcej niż raz*; *często* i *bardzo często*; por. Rushton i in., 1981). Ogólny wskaźnik PBQ (20 pozycji) określa deklarowaną częstotliwość podejmowanych czynności prospołecznych. Wynik w skali Dobroczynność i Charytatywność (DiC; 8 pozycji) określa deklarowaną częstotliwość podejmowania działań polegających na ofiarowywaniu przedmiotów

i pieniędzy na cele dobroczynne i charytatywne. Wynik w skali Aktywnych Działań Prospołecznych (ADP; 6 pozycji) określa relacjonowaną częstotliwość podejmowania pracy w instytucjach i akcjach mających na celu niesienie pomocy lub bezpośrednie oferowanie pomocy osobom słabszym (niepełnosprawnym, w podeszłym wieku). Wynik w skali Prospołecznych Działań Wspierających (PDW; 6 pozycji) określa częstotliwość podejmowania aktywności związanych z wspieraniem działań innych osób (pomoc w przygotowaniu referatu, obrona przed atakami słownymi, pomoc w nauce). Skala Kłamstwa (KŁA) służyła do oceny stopnia dążenia jednostki do uzyskania aprobaty społecznej.

Struktura czynnikowa kwestionariusza PKTP. Wstępna selekcja pozycji PKTP-21 została przeprowadzona na podstawie szeregu kryteriów (wartość korelacji pozycja – skala: $r > 0,45$ oraz wskaźnik mocy dyskryminacyjnej: $r_{bi} > 0,65$). Uzyskana w ten sposób pula twierdzeń została poddana procedurze analizy czynnikowej. Przeprowadzono ją po uprzednim przeprowadzeniu testu sferyczności Bartletta ($\chi^2 = 349,00$; $df = 36$; $p < 0,001$) oraz K-M-O (0,883). W analizie zastosowano metodę składowych głównych.

Zarówno zastosowanie kryterium Kaisera, jak i *scree testu* uprawniało do przyjęcia rozwiązania jednoczynnikowego, które wyjaśniało 46,57% wariancji zmiennych. Ładunki czynnikowe wyselekcjonowanych twierdzeń

osiągały zadowalające wyniki (0,57; 0,77). Dla przyjętego rozwiązania jednoczynnikowego obliczono wskaźnik rzetelności $\alpha = 0,86$, który można uznać za zadowalający.

Trafność teoretyczna kwestionariusza PKTP. Dla potwierdzenia trafności PKTP weryfikowano identyczne hipotezy, które analizowano w badaniach trafności kwestionariusza PBQ. W związku z przewidywaną możliwością występowania różnic międzypłciowych, przeprowadzono odpowiednie porównania, które ujawniły, iż kobiety uzyskują istotnie wyższe wyniki w zakresie analizowanej tendencji ($U = 758,00$; $p < 0,01$; patrz: Tabela 1). Dla wstępnego estymowania trafności kryterialnej przygotowywanego narzędzia dokonano również porównań wyniku w skali między osobami zaangażowanymi w wolontariat oraz niezaangażowanymi. Wolontariusze uzyskiwali istotnie wyższe wyniki niż osoby, które nie pracowały wcześniej na zasadach wolontariatu ($U = 1110,50$; $p < 0,01$; por. Tabela 1).

Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono, iż bieżąca wersja PKTP charakteryzuje się odpowiednią rzetelnością dla badań grupowych (por. Brzeziński, 2007). Wyniki skali nie uzyskują jednak rozkładu normalnego. Ustalono, iż istnieją różnice międzypłciowe w wynikach PKTP, przy czym wyższe wyniki uzyskują kobiety. Oszacowanie trafności kryterialnej PKTP dało zadowalające efekty. Osoby pracujące na zasadach wolontariatu osiągają wyższy wynik w PKTP niż osoby w wolontariat niezaangażowane.

Przyjęto, iż wskaźnik PKTP odzwierciedla wartość, przypisywaną przez osobę badaną, aktywnościom prospołecznym i stanowi oszacowanie obrazu idealnego Ja w zakresie tendencji prospołecznych (swoistą „prospołeczną ideowość”), osobisty standard pomocności (por. standardy Ja w koncepcji altruizmu endo- i egzocentrycznego; Rutkowska i Szuster, 2008). Narzędzie ostateczne (PKTP) składa się z 9 opisów historii, w których bohater zostaje postawiony przed dylematem dotyczącym działania prospołecznego i podejmuje decyzję o jego podjęciu (7 pozycji) lub niepodjęciu (2 pozycje). Format odpowiedzi skrócono do pięciostopniowej skali Likerta, na której osoba badana dokonuje oszacowania stopnia aprobaty dla zachowania bohatera sytuacji (od *całkowicie się nie zgadzam* do *całkowicie się zgadzam*). W związku z założeniem o paraprojekcyjności utworzono dwie wersje narzędzia – dla kobiet i mężczyzn – różniące się jedynie płcią bohatera historii.

Dyskusja

Badanie 1 miało za zadanie przygotowanie dwóch narzędzi do pomiaru tendencji prospołecznych w grupie

adolescentów: jednego o charakterze samoopisowym, drugiego – paraprojekcyjnym. Prowadzone analizy miały dostarczyć danych o strukturze czynnikowej obu typów tendencji do pomagania, a także zweryfikować dobroć psychometryczną stworzonych do ich pomiaru narzędzi. Sprawdzano również wybrane aspekty trafności teoretycznej przygotowywanych skal, zakładając, iż kobiety powinny uzyskiwać w nich wyższe wyniki niż mężczyźni, wolontariusze zaś wyższe niż osoby niezaangażowane w wolontariat.

W toku opisanych analiz uzyskano dwa narzędzia do pomiaru tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych przez adolescentów. Kwestionariusz Zachowań Prospołecznych PBQ dostarcza ogólnego wskaźnika relacjonowanej częstotliwości podejmowania zachowań prospołecznych, jak i trzech szczegółowych wskaźników: częstotliwości podejmowania działań dobroczynnych i charytatywnych, tendencji do podejmowania aktywnych działań prospołecznych, takich jak praca w wolontariacie, oraz tendencji do podejmowania działań wspierających wysiłki innych osób (np. pomoc w przygotowaniu zadania domowego).

Kwestionariusz PBQ okazał się narzędziem o zadowalających wskaźnikach rzetelności. Wyższe wyniki uzyskiwały w nim kobiety oraz osoby zaangażowane w wolontariat. Różnice te są zbieżne z doniesieniami badawczymi dotyczącymi charakterystyki tendencji do pomagania (por. Eisenberg i in., 2007; Penner, 2002). Ich uzyskanie w pracach nad przygotowaniem PBQ można zatem uznać za dowód trafności teoretycznej metody.

Paraprojekcyjny Kwestionariusz Tendencji Prospołecznych PKTP stanowi wskaźnik waloryzacji zachowań prospołecznych. Poziom tego wskaźnika pokazuje, na ile osoba badana uważa zachowanie się w sposób prospołeczny za pożądane, wartościowe. Estymowany przez PKTP konstrukt odpowiada standardowi idealnemu osoby badanej w zakresie jej gotowości do podejmowania działań prospołecznych. Badany konstrukt jest zasadniczo tożsamy z tzw. standardami osobistymi (standardami Ja), leżącymi u podstaw endocentrycznej motywacji pomagania (por. Karyłowski, 1978, 1982; Jarymowicz, 2001; Rutkowska i Szuster, 2008).

PKTP okazał się narzędziem o strukturze jednoczynnikowej. Odnacza się on zadowalającymi wskaźnikami rzetelności. Kobiety oraz osoby zaangażowane w wolontariat uzyskują w PKTP wyższe wyniki niż mężczyźni i osoby niezaangażowane w wolontariat, co świadczy o trafności teoretycznej metody. Uzyskane narzędzia badawcze poddano procedurze reanalizy w liczniejszej grupie osób badanych w celu potwierdzenia ich struktury czynnikowej, rzetelności oraz trafności.

Badanie 2

W ponownym badaniu z zastosowaniem opisanych wyżej narzędzi badawczych (reanalizie) poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Czy kwestionariusze PBQ i PKTP odznaczają się stabilną i odtwarzalną strukturą czynnikową?
2. Czy kwestionariusze PBQ i PKTP są rzetelnymi metodami badania tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych u młodzieży?
3. Czy kwestionariusze PBQ i PKTP są obciążone dążeniem badanych do uzyskiwania aprobaty społecznej?
4. Czy kwestionariusze PBQ i PKTP są trafnymi metodami badania tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych?

Konfirmacyjna analiza czynnikowa posłużyła do potwierdzenia dopasowania ustalonej w badaniu pilotażowym struktury czynnikowej obu narzędzi. Rzetelność skal testowano metodą spójności wewnętrznej. W analizie korelacyjnej badano związki podskal narzędzi PBQ i PKTP ze skalą kłamstwa, stanowiącą wskaźnik tendencji do uzyskiwania aprobaty społecznej. W celu weryfikacji trafności kryterialnej narzędzi zastosowano zadanie quasi-eksperymentalne „Praca magisterska”, które miało dostarczyć behawioralnego kryterium aktywności prospołecznej.

Hipotezy. W reanalizie weryfikowano szereg szczegółowych hipotez odnoszących się do trafności i rzetelności opisywanych narzędzi badawczych, odnoszących się do czwartego pytania badawczego:

- H.1. Kobiety będą uzyskiwały istotnie wyższe wyniki w skalach PBQ i PKTP od mężczyzn.
- H.2. Osoby zaangażowane w wolontariat będą uzyskiwały istotnie wyższe wyniki w skalach PBQ i PKTP niż osoby niezaangażowane w wolontariat.
- H.3. Osoby, które udzieliły pomocy w zadaniu „Praca magisterska”, będą uzyskiwały istotnie wyższe wyniki w skalach PBQ i PKTP od osób, które nie udzieliły pomocy w zadaniu „Praca magisterska”.
- H.4. Wyniki skal PBQ i PKTP będą istotnymi predyktorami pomagania w zadaniu „Praca magisterska”.
- H.5. Wyniki skal PBQ i PKTP będą istotnymi predyktorami zaangażowania w wolontariat.

Hipotezy testowano z użyciem testów istotności różnic (H.1. – H.3.) oraz regresji logistycznej (H.4. – H.5.).

Metoda

Grupa badawcza. Reanalizę przeprowadzono w grupie uczniów szkół średnich powiatu mikołowskiego. Grupa badawcza liczyła 304 osoby, w tym 142 kobiety i 162 mężczyzn. Średnia wieku wynosiła $M = 17,36$

($SD = 0,97$; $min = 16$; $max = 20$). W grupie badawczej znalazło się 98 wolontariuszy: 65 kobiet i 33 mężczyzn ($\chi^2 = 21,61$; $df = 1$; $p < 0,001$; V Cramera = 0,26).

Opis procedury eksperymentalnej w zadaniu „Praca magisterska”. Wszystkie osoby badane po zakończeniu wypełniania zestawu badawczego, przewidzianego w reanalizie, otrzymywały kopertę z prośbą o pomoc w przygotowaniu pracy magisterskiej pisanej przez fikcyjnego studenta uczelni technicznej. Koperta zawierała list informujący o tym, iż fikcyjny student przygotowuje program odczytujący ludzkie pismo i zbiera próbki pisma. Prośba dotyczyła przepisania jednego, dwóch lub trzech krótkich fragmentów literackich pismem odręcznym na specjalnie przygotowanych arkuszach papieru. Przy procedurze badania grupowego podano ostateczną datę zwrotu zaklejonych kopert z próbkami pisma (dwa tygodnie po badaniu kwestionariuszowym). Zwrotów należało dokonywać u pedagoga lub psychologa szkolnego. Konstrukcja tej metody opierała się na trzech typach argumentów. Po pierwsze, stanowiła ona behawioralny wskaźnik tendencji prospołecznej. Po drugie, udzielenie pomocy zawierało konieczność poniesienia pewnych kosztów przez osobę pomagającą (czynność przepisania, terminowość oraz dostarczenie przesyłki do odpowiedniego miejsca). Po trzecie, uznano, iż miara ta odznacza się trafnością ekologiczną, a uczestnicy badań mogą być (lub już stali się) adresatami prośby podobnego typu. Po przeprowadzonej procedurze osoby badane powiadomiono o zastosowaniu instrukcji maskującej i wyjaśniono zasadność wprowadzonej manipulacji.

W analizach wykorzystano opracowane w Badaniu 1 wersje kwestionariusza PBQ-26 oraz PKTP.

Wyniki

Konfirmacyjna analiza czynnikowa. Przeprowadzono konfirmacyjną analizę czynnikową, by zweryfikować zasadność wcześniej ustalonej struktury czynnikowej narzędzia kwestionariuszowego i paraprojekcyjnego. W analizie rozważano szereg modeli teoretycznych celem wyłonienia struktury najlepiej odwzorowującej zależności występujące w badanej próbie. Analiza ta dodatkowo służyła jako test trafności czynnikowej stworzonych metod badawczych, mierzących tendencje do podejmowania działań prospołecznych. Spodziewano się, iż dla skali PBQ modelem o najlepszym dopasowaniu będzie model obejmujący trzy czynniki szczegółowe (Dobroczytność i Charytatywność; Aktywne Działania Prospołeczne oraz Prospołeczne Działania Wspierające) oraz skale kłamstwa, model zaś obejmujący ogólny czynnik prospołeczności i skalę kłamstwa będzie miał niższe, ale nadal

Tabela 2.
Miary dopasowania testowanych modeli

Model	χ^2	<i>df</i>	χ^2/df	<i>RMSEA</i>	<i>RMS</i>	<i>GFI</i>	<i>AGFI</i>
PBQ-26							
Model 4-czynnikowy ^a	595,61	293	2,03	0,06	0,07	0,85	0,82
Model 2-czynnikowy ^b	758,11	298	2,54	0,08	0,08	0,80	0,77
Model 3-czynnikowy ^c	423,62	167	2,53	0,07	0,07	0,87	0,83
Model 1-czynnikowy ^d	583,48	170	3,43	0,10	0,08	0,82	0,77
PKTP							
Model 1-czynnikowy	84,95	27	3,15	0,09	0,06	0,94	0,90

^a model zawiera DiC, ADP, PDW oraz Skalę Kłamstwa; ^b model zawiera PBQ oraz Skalę Kłamstwa; ^c model zawiera DiC, ADP, PDW; ^d model zawiera wyłącznie PBQ

Tabela 3.
Rozkład, rzetelność i interkorelacje skal PBQ i PKTP (rzetelności na przekątnej)

	<i>W</i> _{Shapiro–Wilka}	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
PBQ (1)	0,99	0,85					
DiC (2)	0,99*	0,88**	0,82				
ADP (3)	0,87**	0,70**	0,45**	0,71			
PDW (4)	0,99*	0,73**	0,48**	0,38**	0,59		
KŁA (5)	0,99*	–0,07	–0,10	–0,06	0,06	0,69	
PKTP (6)	0,95**	0,40**	0,36**	0,28**	0,27**	–0,22**	0,78

PBQ – ogólny poziom tendencji do zachowań prospołecznych; DiC – Dobroczynność i Charytatywność; ADP – Aktywne Działania Prospołeczne; PDW – Prospołeczne Działania Wspierające; KŁA – Skala Kłamstwa; PKTP – idealny poziom tendencji do zachowań prospołecznych; **p* < 0,05; ***p* < 0,01

akceptowalne wskaźniki dopasowania do danych. W stosunku do PKTP spodziewano się, iż model jednoczynnikowy będzie miał dobre wskaźniki dopasowania do danych. Uzyskane wyniki przedstawiono w Tabeli 2.

Model czteroczynnikowy PBQ (trzy skale mierzące aktywność prospołeczną i skala kłamstwa) odznaczał się najlepszymi wskaźnikami dopasowania do danych. Jeśli chodzi o jednoczynnikowy model PKTP uzyskano dobre wskaźniki dopasowania (zwłaszcza w kryterium *GFI* oraz *AGFI*), natomiast wskaźnik *RMSEA* odbiegał nieznacznie od pożądanego poziomu (< 0,08; Williams i Holahan, 1994). W związku z tym sprawdzono oceny modelu dla poszczególnych zmiennych ładowanych przez czynnik ogólny i wyeliminowano pozycję, która uzyskała najniższe oszacowanie związku ze zmienną ukrytą PKTP. W nowym modelu uzyskano wskaźniki świadczące o dobrym dopasowaniu ($\chi^2 = 53,285$; *df* = 20; $\chi^2/df = 2,66$; *RMSEA* = 0,078; *RMS* = 0,047; *GFI* = 0,955; *AGFI* = 0,919). W dalszych analizach posługiwano się wskaźnikiem PKTP, uzyskanym dla ośmiopozycyjnej wersji narzędzia.

Analiza rzetelności i nasycenia zmienną aprobaty społecznej. Zweryfikowano wskaźniki dopasowania rozkładu zmiennej do rozkładu normalnego (*W. Shapiro–Wilka*), rzetelność (α Cronbacha) oraz interkorelacje dla wszystkich otrzymanych skal. Weryfikowano również nasycenie analizowanych skal zmienną aprobaty społecznej, poprzez analizę korelacji skali kłamstwa ze skalami narzędzi PBQ i PKTP. Wyniki prezentuje Tabela 3.

Pośród stworzonych wskaźników wyłącznie ogólny wskaźnik tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych charakteryzował się rozkładem nieodbiegającym istotnie od rozkładu normalnego (wyniki w pozostałych skalach miały rozkłady lewoskośne, tylko skala ADP miała rozkład prawoskośny). Ustalono, iż skale stworzone do badania zachowań prospołecznych wykazują zadowalającą rzetelność dla badań grupowych. Wyłącznie skala Prospołeczne Działania Wspierające ma niski wskaźnik rzetelności ($\alpha = 0,59$), co sugeruje zachowanie ostrożności przy rozważaniu wyników uzyskiwanych przez osoby badane w tym wskaźniku. Wszystkie

podskale PBQ korelują wysoko z wynikiem ogólnym skali, natomiast umiarkowanie korelują między sobą. Wyniki uzyskane przez osoby badane w metodzie paraprojekcyjnej i kwestionariuszowej są związane ze sobą na poziomie umiarkowanym ($r = 0,395$; $df = 304$; $p < 0,001$; $r^2 = 15,6\%$). Przeprowadzona analiza korelacji sugeruje, iż zmienne opisujące aktywność prospołeczną są ortogonalne w stosunku do skali kłamstwa. Tym samym dla metody kwestionariuszowej uzyskano docelowe nienasylenie skłonnością do uzyskiwania aprobaty społecznej. Niski związek ujemny odnotowano natomiast dla wyniku miary paraprojekcyjnej. Wyjaśnia on jednak wyłącznie do 4% wspólnej wariancji, co wydaje się sugerować, iż uzyskany komplet narzędzi badawczych jest wolny od obciążeń związanych z aprobatą społeczną.

Dodatkowo sprawdzono za pomocą confirmacyjnej analizy czynnikowej dwa modele opisujące ogólniejszą strukturę powiązań między konstruktami estymowanymi przez dwie prezentowane metody. Model zakładający, iż wyniki obu metod tworzą ogólny czynnik aktywności prospołecznej uzyskał wyniki świadczące o słabym dopasowaniu do danych ($\chi^2 = 1115,495$; $df = 350$; $\chi^2/df = 3,19$; $RMSEA = 0,103$; $RMS = 0,09$; $GFI = 0,734$; $AGFI = 0,692$). Model dwuczynnikowy, zakładający, iż oba konstrukty (tendencja do podejmowania działań prospołecznych i standard idealny w zakresie tej tendencji) są skorelowane, ale nie tworzą czynnika wyższego rzędu, uzyskał lepsze wskaźniki dopasowania do danych ($\chi^2 = 804,763$; $df = 349$; $\chi^2/df = 2,31$; $RMSEA = 0,07$; $RMS = 0,07$; $GFI = 0,822$; $AGFI = 0,793$). Wydaje się zatem, iż obie miary estymują podobne, aczkolwiek odrębne konstrukty opisujące aktywność prospołeczną młodzieży. Trafne wydaje się sugerowanie brania pod uwagę obu wskaźników w analizach uwarunkowań i korelatów tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych u młodzieży.

Analiza trafności kryterialnej i prognostycznej. Dla celów analizy trafności opisywanych narzędzi przeprowadzono serię testów istotności różnic, badając hipotezy kierunkowe o wyższym poziomie tendencji prospołecznych u kobiet, wolontariuszy i osób, które udzieliły pomocy w zadaniu „Praca magisterska” (H.1. – H.3.).

Kobiety uzyskiwały istotnie statystycznie wyższe wyniki we wszystkich skalach, analizowanych w procedurze – w czynniku ogólnym PBQ ($Z = -5,27$; $p < 0,01$), w podskalach: Dobroczynność i Charytatywność ($Z = -6,03$; $p < 0,01$), Aktywne Działania Prospołeczne ($Z = -2,97$; $p < 0,01$), Prospołeczne Działania Wspierające ($Z = -2,16$; $p < 0,01$) oraz w metodzie paraprojekcyjnej ($Z = -6,19$; $p < 0,01$). Wyniki te są zgodne z doniesieniami

o różnicach międzypłciowych w zakresie zachowań prospołecznych (por. Eisenberg i in., 2007) i pozytywnie weryfikują hipotezę H.1. W bieżących analizach mężczyźni uzyskali zaś wyższy wynik w skali kłamstwa ($Z = 3,39$; $p < 0,01$). Uzyskany w bieżących analizach wynik jest dosyć zaskakujący, zważywszy iż w badaniach zmiennej aprobaty społecznej rzadko pojawiają się doniesienia o różnicach międzypłciowych, a jeśli są one wykrywane określa się je jako słabe (por. Barger, 2002; Mesmer-Magnus, Visweswaran, Deshpande i Joseph, 2006).

Istnieje wiele potencjalnych wyjaśnień stwierdzonej różnicy. Po pierwsze, w niektórych badaniach relacjonowano, iż u chłopców występuje silniejszy opór (a nawet lęk) przed przyznawaniem się do słabości lub błędów, wynikający również z socjalizacji stereotypów płci (por. Lekarzyk i Hill, 1969; za: Zeidner, 1998). Z drugiej strony, Heine i Lehman (1995) uzyskali wyniki świadczące o przewadze kobiet w elemencie aprobaty społecznej, którym jest zarządzanie wrażeniem (*impression management*). Ciekawy wątek w dyskusji tego wyniku otwiera się przy powołaniu się na badania Seola (2007). Wskazał on możliwość odmiennego funkcjonowania niektórych pozycji (*differential item functioning*) skal do mierzenia aprobaty społecznej ze względu na płeć osoby badanej. Krótką dyskusję uzyskanego wyniku można zamknąć, wyliczając wskaźnik *d* Cohena (Wojciszke, 2010) dla uzyskanych danych. Otrzymany wynik ($d = 0,39$) sugeruje, iż występujące różnice międzypłciowe, mimo że istotne statystycznie, są raczej niskie.

Wolontariusze uzyskali wyniki istotnie wyższe statystycznie od osób, które nie były nigdy zaangażowane w wolontariat w ogólnym czynniku prospołeczności PBQ ($Z = -6,45$; $p < 0,01$) oraz podskalach Dobroczynność i Charytatywność ($Z = -4,35$; $p < 0,01$), Aktywnych Działań Prospołecznych ($Z = -9,10$; $p < 0,01$), Prospołecznych Działań Wspierających ($Z = -2,81$; $p < 0,01$), jak i w metodzie paraprojekcyjnej ($Z = -3,47$; $p < 0,01$). Wynik ten pozytywnie weryfikuje hipotezę H.2.

Osoby, które udzieliły pomocy w zadaniu „Praca magisterska”, uzyskały istotnie wyższe wyniki od osób, które nie udzieliły pomocy w tym zadaniu (dalej zwanych: biernymi) w ogólnym czynniku prospołeczności PBQ ($Z = -2,61$; $p < 0,01$), w podskalach Dobroczynność i Charytatywność ($Z = -2,32$; $p < 0,01$) i Prospołecznych Działań Wspierających ($Z = -3,22$; $p < 0,01$) oraz w metodzie paraprojekcyjnej ($Z = -3,40$; $p < 0,01$). Dla wszystkich testowanych wskaźników tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych, oprócz wskaźnika ADP, uzyskano pozytywną weryfikację hipotezy H.3.

W analizach istotności różnic dla obu kryteriów uzyskano zatem wyniki świadczące o zadowalającej trafności

narzędzi. Dodatkowo przeanalizowano związek między oboma kryteriami (zaangażowanie w wolontariat i pomoc w zadaniu „Praca magisterska”), by sprawdzić, czy uzyskane podwójne potwierdzenie trafności nie wynika z pokrywania się kryteriów. Uzyskano wyniki świadczące o niezależności obu kryteriów ($\chi^2 = 94,33$; $df = 1$; $p = 0,33$; wsp. kontyngencji = 0,056). Zastosowane skale okazały się trafne w co najmniej dwóch sytuacjach ujawniania się aktywności prospołecznej (kryteriach).

Przeprowadzono dodatkowe analizy, które miały odpowiedzieć na pytania:

1) Czy stosunek nasilenia (układ) standardu idealnego w zakresie czynności prospołecznych (PKTP) i tendencji (częstotliwości) podejmowania działań prospołecznych (PBQ) wiąże się z tendencją do działania w ramach wolontariatu oraz niesienia pomocy w badaniu eksperymentalnym?

2) Jak dobrze, na podstawie uzyskanych estymatorów, można prognozować faktyczną tendencję do udzielenia pomocy w sytuacjach podobnych do opisanej w procedurze eksperymentalnej lub do brania udziału w działaniach woluntarystycznych przez młodzież?

Aby odpowiedzieć na oba pytania przeprowadzono analizę skupień dla grupy osób badanych na podstawie uzyskanych wyników w zmiennych PBQ i PKTP oraz analizy regresji logistycznej dla zmiennych zależnych, wyrażających: (a) *ex post* udział w wolontariacie oraz (b) pomoc lub bierność w zadaniu „Praca magisterska”.

Analiza skupień. Po wystandaryzowaniu zmiennych PBQ i PKTP, przeprowadzono analizę skupień, by sprawdzić, czy w grupie badawczej istnieją podgrupy, jeśli chodzi o natężenie ilościowych wskaźników aktywności

prospołecznej. Zasadną liczbę skupień sprawdzono przez przegląd dendrogramu, następnie przeprowadzono analizę skupień metodą *k*-średnich dla rozwiązania czteroskupieniowego. Średnie oraz odchylenia standardowe (w jednostkach standaryzowanych) wyników ogólnej tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych (PBQ) oraz standardu idealnego (poziomu waloryzacji) w zakresie zachowań prospołecznych (PKTP), uzyskane przez osoby przyporządkowane do sformułowanych skupień, zawarto w Tabeli 4. Z uwagi na wyniki w relacjonowanych tendencjach do zachowań prospołecznych (wynik w PBQ) oraz poziomie waloryzowania (standardu osobistego) zachowań prospołecznych (wynik w PKTP) można określić Skupienie 1 jako grupę osób „nieprospołecznych umiarkowanie ideowych” (z niską relacjonowaną częstotliwością zachowań prospołecznych, przy przeciętnym standardzie osobistym pomagania); Skupienie 2 jako grupę osób „nieprospołecznych bezideowych” (nieczęsto podejmujących zachowania prospołeczne i nisko je ceniące); Skupienie 3 jako grupę osób „prospołecznych i ideowych” (wykazujących wysoką tendencję do podejmowania zachowań prospołecznych, jak również wysoki standard osobistym w zakresie pomagania); Skupienie 4 zaś jako grupę osób „prospołecznych i umiarkowanie ideowych” (wykazujących wysoką tendencję do podejmowania zachowań prospołecznych, przy przeciętnym standardzie osobistym w zakresie pomagania). Dla przejrzystości tekstu w opisie uzyskanych wyników posłużymy się tymi etykietkami słownymi.

Następnie sprawdzono zależności między układem wskaźników aktywności prospołecznej (przynależnością do skupienia) a udziałem w wolontariacie i pomocą w zadaniu „Praca magisterska”. Wykazano, iż udział

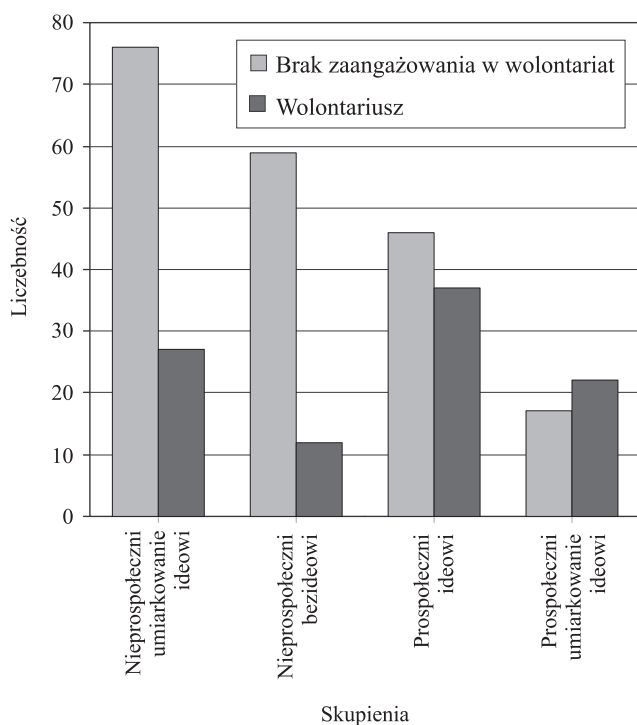
Tabela 4.

Skupienia osób badanych uzyskane według poziomu zmiennych PBQ i PKTP

Skupienie	PBQ			PKTP	
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Skupienie 1 „nieprospołeczni umiarkowanie ideowi”	106	-0,48	0,51	0,19	0,60
Skupienie 2 „nieprospołeczni bezideowi”	71	-0,92	0,66	-1,33	0,73
Skupienie 3 „prospołeczni ideowi”	84	0,63	0,46	0,88	0,43
Skupienie 4 „prospołeczni umiarkowanie ideowi”	42	1,52	0,55	0,02	0,63
	<i>F</i> (4, 292)	246,70**		182,61**	

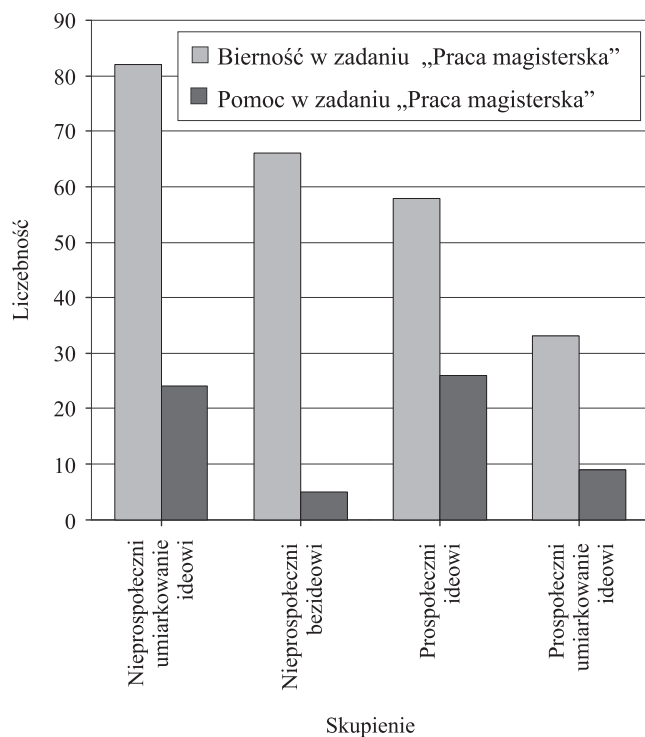
PBQ – ogólny poziom tendencji do zachowań prospołecznych; PKTP – idealny poziom tendencji do zachowań prospołecznych;

** $p < 0,01$

Rysunek 1.

Liczność wolontariuszy i niewolontariuszy w skupieniach osób badanych.

Rysunek 2.

Liczność osób, które udzieliły pomocy i osób biernych w zadaniu „Praca magisterska” w skupieniach osób badanych.

w wolontariacie jest związany z układem wskaźników aktywności prospołecznej ($\chi^2 = 21,12$; $df = 3$; $p < 0,01$; V Cramera = 0,29), podobnie jak pomoc w zadaniu „Praca magisterska” ($\chi^2 = 13,47$; $df = 3$; $p < 0,01$; V Cramera = 0,21). Zależności te zobrazowano poniżej na odpowiednich wykresach liczebności wolontariuszy i osób niezaangażowanych w wolontariat oraz osób pomagających i biernych w zadaniu eksperymentalnym. Okazało się, iż najwyższe stosunki liczby wolontariuszy i osób, które udzieliły pomocy w zadaniu „Praca magisterska” do ogólnej liczby osób w skupieniu występowały w skupieniach 3 oraz 4.

Regresja logistyczna. Podjęto również próbę sprawdzenia trafności prognostycznej przygotowanych narzędzi przez zastosowanie regresji logistycznej dla zmiennych Wolontariat oraz Pomoc w Zadaniu „Praca magisterska” (zmiennie zależne). Analizę rozpoczęto od weryfikacji modeli, w których predyktorami (zmiennymi niezależnymi) były wskaźniki PBQ, PKTP, zmienna kryterialna odmienna od zmiennej wyjaśnianej (zaangażowanie w wolontariat lub zachowanie w zadaniu „Praca magisterska” – obie zmienne dychotomiczne) oraz płeć, aby następnie zweryfikować model przez usunięcie kolejnych zmiennych przy uwzględnieniu wielkości zmiany mocy wyjaśniającej nowego modelu (por. Stanisław, 2006). Osobno zbadano również modele, w których predyktorami były podskale PBQ (zamiast wyniku ogólnego). Założono, że sformułowane wskaźniki można będzie uznać za trafne prognostycznie, jeśli będą istotnymi statystycznie predyktorami zaangażowania w wolontariat lub pomagania w zadaniu behawioralnym.

Dla zmiennej Wolontariat uzyskano model o dopasowaniu zasadniczo lepszym od modelu zerowego ($\chi^2 = 55,02$; $df = 2$; $p < 0,001$). Do modelu weszły zmienne Płeć (χ^2 Walda = 7,90; $p < 0,01$; OR = 2,20) oraz PBQ (χ^2 Walda = 28,87; $p < 0,001$; OR = 1,08). Cały model odznaczał się dopasowaniem na poziomie pseudo $R^2 = 0,15$, zaś R^2 Nagelkerke'a = 0,04. Model pozwala na poprawne przyporządkowanie 73,40% przypadków, moc przewidywania zaangażowania w wolontariat wynosi jedynie 42,86%. Gdy prowadzono analizę z włączeniem podskal PBQ (zamiast wyniku ogólnego) uzyskano model ($\chi^2 = 99,75$; $df = 2$; $p < 0,001$), w którym istotnymi predyktorami zaangażowania w wolontariat były Płeć (χ^2 Walda = 11,80; $p < 0,01$; OR = 2,81) oraz Aktywne Działania Prospołeczne (χ^2 Walda = 50,56; $p < 0,01$; OR = 1,41). Na podstawie tego modelu zaangażowanie w wolontariat można przewidzieć w 50% (brak zaangażowania na poziomie 92%). W obu przypadkach wyższe wyniki uzyskane przez osobę w skalach mierzących deklarowaną

częstotliwość podejmowania zachowań prospołecznych wiązały się z wyższą szansą zaangażowania w wolontariat. Podobne ustalenia poczynił Penner (2002), wykazując, iż pomaganie (*helpfulness*) oraz zorientowana na innych empatia (*other-oriented empathy*) są predyktorami zaangażowania w wolontariat. Uzyskane wyniki potwierdziły, iż dziewczęta mają wyższą szansę na zostanie wolontariuszem niż chłopcy. Potwierdzają również trafność podskali ADP, która obejmuje działania pomocowe podejmowane na zasadzie wolontariatu, nie dostarczają natomiast dowodów na trafność prognostyczną pozostałych podskal (DiC oraz PDW) dla przewidywania zaangażowania w wolontariat (skale DiC oraz PDW wydają się odnosić do innej sfery zachowań prospołecznych niż wolontariat).

Dla zweryfikowania potencjału predykcyjnego wskaźników uzyskiwanych w kwestionariuszach PBQ i PKTP (zmiennie niezależne) stworzono kolejny logistyczny model regresyjny, w którym zmienną wyjaśnianą (zależną) było pomaganie w zadaniu eksperymentalnym. Ostatecznie uzyskano model o dopasowaniu zasadniczo lepszym od modelu zerowego ($\chi^2 = 11,97$; $df = 1$; $p < 0,001$). Do modelu weszła zmienna PKTP (χ^2 Walda = 10,59; $p < 0,01$; OR = 1,10). Model odznaczał się dopasowaniem na poziomie pseudo $R^2 = 0,04$, zaś R^2 Nagelkerke'a = 0,01. Model ten nie pozwala jednak na poprawne przyporządkowanie żadnego przypadku udzielenia pomocy (przewiduje, iż nikt nie pomoże). Tylko minimalnie lepsze przyporządkowanie przypadków do grupy osób pomagających (2% poprawności) uzyskano w modelu opartym na analizie podskal PBQ. W tym modelu istotnym predyktorem pomagania w zadaniu „Praca magisterska” okazała się zmienna Prospołeczne Działania Wspierające (χ^2 Walda = 10,61; $p < 0,01$; OR = 1,13). Wynik ten, choć niezadowolający z punktu widzenia predykcji, potwierdza trafność teoretyczną skali PDW, która bada zachowania pomocowe związane ze wspieraniem innych osób.

Dyskusja

Wykonana reanaliza miała za zadanie sprawdzenie dobrot psychometrycznej zbudowanych skal do pomiaru tendencji prospołecznych oraz dokładniejszą analizę ich trafności – zarówno teoretycznej, jak i prognostycznej. Analizie trafności teoretycznej służyły konfirmacyjna analiza czynnikowa, badająca strukturę czynnikową stworzonych narzędzi, oraz testy istotności różnic w zakresie poziomu tendencji prospołecznych między kobietami i mężczyznami, wolontariuszami i osobami niezaangażowanymi w wolontariat. Trafność prognostyczną narzędzi sprawdzano z zastosowaniem eksperymentu, który badał realną (a nie deklarowaną) skłonność do pomagania.

Przeprowadzona reanaliza dostarczyła potwierdzenia uzyskanej w badaniach pilotażowych struktury czynnikowej obu narzędzi do pomiaru tendencji do podejmowania zachowań prospołecznych przez adolescentów. Zarówno kwestionariusz PBQ, jak i PKTP okazały się mieć zadowalające wskaźniki rzetelności (oprócz podskali PDW). Obie metody są słabo lub w ogóle nieobciążone tendencją do uzyskiwania aprobaty społecznej. Z tego względu postanowiono w wersji skali PBQ umieszczonej w aneksie pominąć podskalę Kłamstwa. Trafność teoretyczną narzędzi potwierdzono w serii analiz istotności różnic, w których wykazano, iż wyniki wyższe w obu metodach uzyskują kobiety, osoby zaangażowane w wolontariat oraz osoby, które udzieliły pomocy w zadaniu eksperymentalnym. Okazało się również, iż oba mierzone konstrukty – relacjonowana częstotliwość podejmowania czynności prospołecznych (wskaźnik PBQ) oraz standard idealny w zakresie zachowań prospołecznych (wskaźnik PKTP) – są skorelowane w stopniu umiarkowanym, czynnikowo zaś od siebie niezależne. Ustalono, iż znaczenie ma również układ obu aspektów działań prospołecznych. Najwyższą gotowość do pomagania i zaangażowania w wolontariat wykazywały osoby, które uzyskały wysokie wskaźniki dyspozycji do zachowań prospołecznych (PBQ), jak również miały wysoki lub umiarkowany standard zachowań prospołecznych (PKTP).

Przeprowadzone analizy trafności prognostycznej obu narzędzi zwróciły uwagę na pewne problemy, które może pociągać za sobą wykorzystywanie wskaźników samoopisowych lub paraprojekcyjnych do przewidywania zachowań w specyficznych sytuacjach możliwości pomocy. Zarówno wynik kwestionariusza, jak i metody paraprojekcyjnej z założenia dostarcza oszacowania tendencji do pomagania, ujawniającej się w możliwie zróżnicowanych sytuacjach. Przewidywanie zachowania w ściśle określonej, wyabstrahowanej sytuacji, na podstawie wskaźników tendencji uogólnionej, może być zawodne, zwłaszcza gdy sytuacja bodźcowa (np. eksperymentalna) jest w jakiś sposób nieekwiwalentna do zakresu sytuacyjnego, który obejmuje kwestionariusz. Pozostałe ograniczenia przygotowanych metod, a wynikłe po analizie ich trafności prognostycznej, zostały omówione poniżej.

Wątpliwości dotyczące prognostyczności skonstruowanych skal, które można sformułować na podstawie wyników uzyskanych w regresji logistycznej, należy odnieść do wyżej wykazanej problematyczności przewidywania pomagania w specyficznych sytuacjach na podstawie wskaźników dyspozycyjnych (jakimi są PBQ i PKTP). W opisanych wyżej analizach wykazano, iż nawet na podstawie narzędzi, które wykazują zadowalającą trafność teoretyczną, badaną za pomocą testów istotności

różnic, trudno dokonywać przewidywań dotyczących faktycznego udziału młodzieży w podejmowaniu zachowań pomocnych. Zgodnie z postawionymi hipotezami dowiedziono, iż kobiety uzyskują na podstawie analizowanych narzędzi wyższe oszacowania tendencji do pomagania niż mężczyźni, wolontariusze niż osoby niezaangażowane w wolontariat, osoby pomagające w sytuacji eksperymentalnej niż te, które pozostały bierne. Mimo to zmienne opisujące tendencje do pomagania, do estymacji których utworzono opisane metody badawcze, pozwalają jedynie w umiarkowanym stopniu przewidywać zaangażowanie w wolontariat lub jego brak (78% trafnych predykcji). Natomiast predykcja udzielenia pomocy w warunkach analogicznych do zadania „Praca magisterska” jest wysoce niezadowolająca, mimo odnotowanych różnic w średnich dla grupy osób biernych i pomagających.

Taka sytuacja może mieć wiele wyjaśnień. Po pierwsze, zachowania badane przez opracowane skale mogą reprezentować inne kategorie działań prospołecznych niż te reprezentowane przez zadanie behawioralne. Specyfika zadania „Praca magisterska” opiera się na prośbie o za pośrednictwem charakterze (eksperymentator przekazuje prośbę innego studenta). Z innych doniesień wiadomo, że prośba uruchamia uległość (w tym wypadku prośba o pomoc) jedynie w określonych okolicznościach (Doliński, 2002). Można się spodziewać, iż prośba ta mogła wzbudzać u osób uczestniczących w badaniach wrażenie bliskości interpersonalnej, opartej na wspólnocie doświadczeń (Aune i Basil, 1994; za: Doliński, 2002). Być może mechanizm wspólnotowy nie został wzbudzony ze względu na odległość doświadczeń uczniów szkoły średniej i studenta ostatniego roku uczelni technicznej, co spowodowało brak uległości dla przedstawionej uczestnikom badania prośby. Zastosowanie wskazanego zadania w warunkach szkolnych mogło też napotkać na ograniczenia związane np. z traktowaniem prośby jako kolejnego obciążającego obowiązku szkolnego. Wydaje się również, iż wystosowanie prośby ujętej w zadaniu po wypełnieniu przez uczestników zestawów badawczych mogło spotkać się z asertywną odmową chociażby z uwagi na myślenie „ja już swoje zrobiłem” (por. Doliński, 2002). Nie bez wpływu mógł być też specyficzny stres środowiska szkolnego lub stres związany ze zbliżającą się maturą (zadanie mogło być traktowane jako kolejny obowiązek, który utrudnia przygotowanie do egzaminu dojrzałości). Znaczenie mogły mieć wreszcie również zmienne osobowościowe, takie jak sumienność lub ugodowość (por. King, George i Hebl, 2005)². Mimo tych ograniczeń zastosowanie zadania „Praca magisterska” dostarczyło ważnego wskaźnika trafności ekologicznej opisywanych narzędzi.

Przegląd sposobów weryfikacji trafności innych narzędzi do badania tendencji prospołecznych ujawnił, iż na ogół trafność zbieżna weryfikowana jest metodą *test by test* (o problematyczności tego rozwiązania w: Brzeziński, 2007). Jedynie Rushton ze współpracownikami (1981) sprawdzili trafność skali SRA poprzez analizę istotności różnic między osobami, które podpisały deklarację woli (*organ-donor card*) i osobami biernymi w tym zakresie. Uzyskane wyżej wyniki, zwłaszcza w aspekcie trafności prognostycznej narzędzi, należy traktować jako dodatkowy przyczynek dla sposobu formułowania wniosków dotyczących korelatów tendencji prospołecznych, uzyskiwanych na podstawie metodologii samoopisowej. Należy jednak zastrzec, iż stosowanie sformułowanych metod w diagnozie ma ograniczony charakter i należy do niego podchodzić z daleko posuniętą ostrożnością. Należy również wskazać, iż traktowanie w przeprowadzonych analizach zaangażowania w wolontariat jako zmiennej zależnej nie zakłada przyczynowo-skutkowej relacji osobowościowych tendencji do pomagania z byciem wolontariuszem. Wydaje się, iż relacja między tymi zmiennymi ma charakter korelacyjny, praca zaś w wolontariacie może wtórnie wzmocnić tendencje prospołeczne jednostki (przez kontakt z ludzką biedą, defaworyzacją społeczną), a mechanizmem tej relacji może być wzmocnienie tendencji empatycznych lub wrażenia bliskości interpersonalnej, które podwyższają prawdopodobieństwo udzielenia pomocy w innych okolicznościach (por. Eisenberg i Miller, 1987; Doliński, 2002)³.

Istotnym ograniczeniem zaprezentowanych analiz jest nielosowy dobór prób badawczych. W dalszych badaniach należałoby zweryfikować wartości psychometryczne, a także trafność opisanych metod w losowej próbie adolescentów.

Podsumowanie

Przeprowadzone analizy uprawniają do stwierdzenia, iż przygotowane narzędzia do pomiaru aktywności prospołecznej młodzieży oferują możliwość rzetelnego i stosunkowo trafnego szacowania różnych aspektów tendencji do pomagania. Analizy confirmacyjne sugerują, iż relacjonowana częstotliwość podejmowania zachowań prospołecznych jest odrębną charakterystyką aktywności prospołecznej w odróżnieniu od tendencji do waloryzowania czynności pomocnych, które można szacować na podstawie metod paraprojekcyjnych. W prezentowanych procedurach ustalono również, iż przewidywanie realnego pomagania na podstawie metod typu papier-ołówek jest obciążone dużym błędem. Przygotowane narzędzia mogą znaleźć zastosowanie w badaniach naukowych, poświęconych problematyce zachowań prospołecznych

u osób w wieku dojrzewania. Wyniki uzyskane z ich wykorzystaniem mogą służyć również jako wskaźniki aktywności społecznej, będąc tym samym przydatne do analizy tak jednostkowego, jak i strukturalnego poziomu kapitału społecznego w określonych społecznościach czy jednostkach oświatowych.

LITERATURA CYTOWANA

- Achhpal, B., Goldman, J. A., Rohner, R. P. (2007). A comparison of European American and Puerto Rican parents' goals and expectations about the socialization and education of pre-school children. *International Journal of Early Years Education*, 15 (1), 1–13.
- Barger, S. D. (2002). The Marlowe-Crown Affair: Short forms, psychometric structure, and social desirability. *Journal of Personality Assessment*, 79 (2), 286–305.
- Batson, C. D., Shaw, L. L. (1991). Evidence for altruism: Toward a pluralism of prosocial motives. *Psychological Inquiry*, 2, 107–122.
- Bierhoff, H., Rohmann, E. (2004). Altruistic personality in the context of the empathy–altruism hypothesis. *European Journal of Personality*, 18, 351–365.
- Boski, P. (1979). Motywacja osiągnięć a zachowania prospołeczne. *Studia Psychologiczne*, 17, 19–39.
- Brzeziński, J. (2007). *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Carlo, G., Crockett, L. J., Randall, B. A., Roesch, S. C. (2007). A latent growth curve analysis of prosocial behavior among rural adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 17 (2), 301–324.
- Carlo, G., Eisenberg, N., Knight, G. P. (1992). An objective measure of adolescents' prosocial moral reasoning. *Journal of Research on Adolescence*, 2, 331–349.
- Carlo, G., Eisenberg, N., Troyer, D., Switzer, G., Speer, A. (1991). The altruistic personality: In what context is it apparent? *Journal of Personality and Social Psychology*, 61 (3), 450–458.
- Carlo, G., Koller, S. H., Eisenberg, N., Da Silva, M. S., Frohlich, C. B. (1996). Across-national study on the relations among prosocial moral reasoning, gender role orientations, and prosocial behaviors. *Developmental Psychology*, 32, 231–240.
- Carlo, G., Raffaelli, M., Laible, D. J., Meyer, K. A. (1999). Why are girls less physically aggressive than boys? Personality and parenting mediators of physical aggression. *Sex Roles*, 40, 711–729.
- Carlo, G., Randal B. A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 31 (1), 31–44.
- Ciarrochi, J., Scott, D., Deane, F. P., Heaven, P. C. L. (2003). Relations between social and emotional competence and mental health: A construct validation study. *Personality and Individual Differences*, 35, 1947–1963.
- Clarke, D. (2005). *Zachowania prospołeczne i antyspołeczne*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Davis, M. (1994). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 113–126.
- Doliński D. (2002). *Techniki wpływu społecznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Eagly, A., Crolwey, M. (1986). Gender and helping behavior: A meta-analytic review of the social psychological literature. *Psychological Bulletin*, 100, 283–308.
- Eisenberg, N., Cameron, E., Tryon, K., Dodez, R. (1981). Socialization of prosocial behavior in the preschool clasroo. *Development Psychology*, 71, 773–782.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., Shepard, S. A. (2005). Age changes in prosocial responding and moral reasoning in adolescence and early adulthood. *Journal of Research on Adolescence*, 15 (3), 235–260.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. W: N. Eisenberg, W. Damon (red.), *Handbook of child psychology* (t. IV, s. 701–778). New York: Wiley.
- Eisenberg, N., Guthrie, I. K., Cumberland, A., Murphy, B. C., Shepard, S. A. (2002). Prosocial development in early adulthood: A longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 993–1006.
- Eisenberg, N., Miller, P. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin*, 101 (1), 91–119.
- Eisenberg, N., Miller, P. A., Schaller, M., Fabes, R. A., Fultz, J., Shell, R., Shea, C. L. (1989). The role of sympathy and altruistic personality traits in helping: A reexamination. *Journal of Personality*, 57, 41–67.
- Eisenberg, N., Miller, P. A., Shell, R., McNalley, S., Shea, C. (1991). Prosocial development in adolescence: A longitudinal study. *Developmental Psychology*, 27, 849–857.
- Ensor, R., Spencer, D., Hughes, C. (2011). 'You feel sad?' emotion understanding mediates effects of verbal ability and mother–child mutuality on prosocial behaviors: Findings from 2 years to 4 years. *Social Development*, 20 (1), 93–110.
- Epstein, S. (1979). The stability of behavior. I. On predicting most of the people much of the time. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35 (7), 1097–1126.
- Fabes, R. A., Carlo, G., Kupanoff, K., Laible, D. (1999). Early adolescence and prosocial/moral behavior: The role of individual processes. *Journal of Early Adolescence*, 19, 5–16.
- Gergen, K. J., Gergen, M. M., Meter, K. (1972). Individual orientations to prosocial behavior. *Journal of Social Issues*, 28, 105–130.
- Green, B., Shirk, S., Hanze, D., Wanstrath, J. (1994). The Children's Global Assessment Scale in clinical practice: An empirical evaluation. *Journal of the American Academy of Child & Adolescence Psychiatry*, 33, 1158–1164.
- Heine, S. J., Lehman, D. R. (1995). Social desirability among Canadian and Japanese students. *The Journal of Social Psychology*, 135 (6), 777–779.
- Hornowska, E. (2001). *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

- Jarymowicz, M. (2001). Czy jesteśmy egoistami? W: M. Kofta, T. Szustrowa (red.), *Złudzenia, które pozwalają żyć*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Johnson, R., Danko, G., Darvill, T., Bochner, S., Bowers, J., Huang, Y., Park, J., Pecjak, V., Rahim, A., Pennington, D. (1989). Cross-cultural assessment of altruism and its correlate. *Personality and Individual Differences, 10*, 855–868.
- Karyłowski, J. (1978). O dwóch typach mechanizmów regulacji czynności prospołecznych. Zaangażowanie osobiste vs. zaangażowanie pozaosobiste. W: J. Reykowski (red.), *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Karyłowski, J. (1982). Socjalizacyjne determinanty endo-/egzocentryzmu moralnego. *Studia Psychologiczne, XX (2)*, 73–87.
- King, E., George, J., Hebl, M. (2005). Linking personality to helping behaviors at work: An interactional perspective. *Journal of Personality, 73 (3)*, 586–608.
- Lacourse, E., Nagin, D., Vitaro, F., Cote, S., Arseneault, L., Tremblay, R. (2006). Prediction of early-onset deviant peer group affiliation: A 12-year longitudinal study. *Archives of General Psychiatry, 63*, 562–568.
- Lansford, J., Putallaz, M., Grimes, C., Schiro-Osman, K., Kupersmidt, J., Coie, J. (2006). Perceptions of friendship quality and observed behaviors with friends: How do socio-metrically rejected, average, and popular girls differ? *Merrill-Palmer Quarterly, 52*, 694–720.
- Malhouse, E. (2001). How high or low must loading be to keep or delete a scale item? *Journal of Consumer Psychology, 10 (1–2)*, 81–82.
- Mavroveli, S., Petrides, K. V., Rieffe, C., Bakker, F. (2007). Trait emotional intelligence, psychological well-being, and peer-rated social competence in adolescence. *British Journal of Developmental Psychology, 25*, 263–275.
- Mesmer-Magnus, J., Visweswaran, Ch., Deshpande, S., Joseph, J. (2006). Social desirability: The role of over-claiming, self-esteem, and emotional intelligence. *Psychology Science, 48 (3)*, 336–356.
- Mischell, W. (1968). *Personality and assessment*. New York: Wiley.
- Nantel-Vivier, A., Kokko, K., Caprara, G. V., Pastorelli, C., Gerbino, M. G., Paciello, M., Côté, S., Pihl, R. O., Vitaro, F., Tremblay, R. E. (2009). Prosocial development from childhood to adolescence: A multi-informant perspective with Canadian and Italian longitudinal studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 50 (5)*, 590–598.
- Paskiewicz, E. (1975). Nastawienia egocentryczne i prospołeczne a podejmowanie celu indywidualnego i pozaindywidualnego w sytuacji ich konfliktu. *Studia Psychologiczne, 14*, 5–7.
- Penner, L. (2002). Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. *Journal of Social Issues, 50 (3)*, 447–467.
- Penner, L., Orom, H. (2009). Enduring goodness: A person by situation perspective on prosocial behavior. W: M. Mikulincer, P. Shaver (red.), *Prosocial motives, emotions, and behavior* (s. 55–72). Washington, DC: American Psychological Association.
- Raport Ecco – Charytatywność Polaków 2010 (2010). Warszawa: TNS OBOP.
- Reykowski, J. (1986). *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Romer, D., Gruder, C., Lizzardo, T. (1986). A person – Situation approach to altruistic behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 1001–1012.
- Różańska-Kowal, J. (2010). *Motywacja zachowań prospołecznych i antyspołecznych nieletnich*. Warszawa: Impuls.
- Rushton, J., Chrisjohn, R., Fekken, G. (1981). The altruistic personality and The Self-Report Altruism Scale. *Personality and Individual Differences, 2*, 293–302.
- Rutkowska, D., Szuster, A. (red.). (2008). *O różnych obliczach altruizmu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Rydell, A., Hagekull, B., Bohlin, G. (1997). Measurement of two social competence aspects in middle childhood. *Development Psychology, 33*, 824–833.
- Seol, H. (2007). A psychometric investigation of the Marlowe-Crowne-Social Desirability Scale using rasch measurement. *Measurement and Evaluation in Counselling and Development, 40*, 155–168.
- Shelton, C., McAdams, D. (1990). In search of an everyday morality: The development of a measure. *Adolescence, 25*, 923–943.
- Snyder, M., Ickes, W. (1985). Personality and social behavior. W: G. Lindzey, E. Aronson (red.), *Handbook of social psychology* (s. 883–948). New York: Random House.
- Stanik, J. M. (1994). *Skala Ustosunkowań Interpersonalnych* (seria: Prace Komisji Nauk Psychologicznych PAN). Kielce: Wydawnictwo Szumacher.
- Stanisz, A. (2006). *Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem STATISTICA PL na przykładach z medycyny* (t. 1). Kraków: StattSoft.
- Szuster, A. (2002). Orientacje prospołeczne a preferowanie wartości (w kategoryzacji Shaloma Schwartz). W: M. Lewicka, J. Grzelak (red.), *Jednostka i społeczeństwo. Podejście psychologiczne* (s. 199–216). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Szuster-Zbrojewicz, A. (1988). Z badań nad związkami podobieństwa/odrębności Ja–Inni z gotowością do egzocentrycznego angażowania się w sprawy pozaosobiste. W: M. Jarymowicz (red.), *Studia nad spostrzeganiem relacji Ja–Inni: Tożsamość, indywidualizacja, przynależność* (s. 199–231). Wrocław: Ossolineum.
- Szustrowa, T. (1972). Zdolność do działania na rzecz celów pozaosobistych a niektóre właściwości rodzinnego treningu wychowawczego. *Zeszyty Naukowe Instytutu Psychologii UW, 1*, 12–41.
- Śliwak, J. (2001). *Osobowość altruistyczna. Osobowościowe korelaty altruizmu. Psychologiczne badania empiryczne*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Śliwak, J. (2005). Altruizm i jego pomiar kwestionariuszem A-N. *Roczniki Psychologiczne, VIII, 1*, 121–143.

- Vitaro, F., Gagnon, C., Tremblay, R. (1990). Predicting stable peer rejection from kindergarten to grade one. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19, 257–264.
- Weir, K., Duveen, G. (1981). Further development and validation of the Prosocial Behavior Questionnaire for use by teachers. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 22, 357–374.
- Williams, L. J., Holahan, P. J. (1994). Parsimony-based indices for multiple-indicator models: Do they work? *Structural Equation Modeling*, 1 (2), 161–189.
- Wojciszke, B. (2010). *Sprawczość i wspólnotowość*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Wojślawowicz Bowker, J., Rubin, K., Burgess, K., Booth-Laforce, C., Rose-Krasnor, L. (2006). Behavioral characteristics associated with stable and fluid best friendship patterns in middle childhood. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52, 671–693.
- Zakrzewska, M. (1994). Analiza czynnikowa w budowaniu i sprawdzaniu modeli psychologicznych. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Zeidner, M. (1998). *Test anxiety: The state of the art*. New York: Plenum Press.

PRZYPISY

1. Wskaźnik K-M-O (Kaisera–Mayera–Olkina) stanowi miarę adekwatności doboru zmiennych, porównując wielkości obserwowanych korelacji między zmiennymi z korelacjami cząstkowymi. Wartości K-M-O wyższe niż 0,5 uprawniają do przeprowadzenia analizy czynnikowej na zbiorze zmiennych (Zakrzewska, 1994). Test sferyczności Bartletta bada hipotezę o tym, że macierz korelacji uwzględnionych zmiennych jest macierzą jednostkową (tzn. że zawiera wyłącznie zera prócz jedności wyrażających korelację zmiennej z nią samą). Istotność uzyskanego wskaźnika, badana testem χ^2 , stanowi przesłankę zasadności prowadzenia analizy czynnikowej na rozważanym zbiorze danych (por. Zakrzewska, 1994; Stanisław, 2006).
2. Szereg wskazówek interpretacyjnych zawdzięczam anonimowym recenzentom artykułu. Dziękuję za ich uwagi.
3. Wskazanie zasadności zaprezentowania relacji korelacyjnej między wolontariatem a poziomem osobowościowej tendencji do pomagania zawdzięczam anonimowemu recenzentowi artykułu. Dziękuję za jego uwagi.

Załącznik 1.

Paraprojekcyjny Kwestionariusz Tendencji Prospołecznych (PKTP; wersja dla mężczyzny)

Kwestionariusz, który masz przed sobą, składa się z szeregu opowiadań dotyczących różnych sytuacji życia codziennego. Każde opowiadanie kończy się podjęciem określonej decyzji przez bohatera. Określ, w jakim stopniu zgadzasz się z decyzją bohatera. Posłuż się poniższą skalą:

- 1 – zdecydowanie zgadzam się
- 2 – zgadzam się
- 3 – trudno mi powiedzieć
- 4 – nie zgadzam się
- 5 – zdecydowanie nie zgadzam się

Jeżeli np. w opowiadaniu 1 zdecydowanie nie zgadzasz się z decyzją bohatera – wpisz cyfrę 5 w wykropkowane miejsce po lewej stronie opowiadania. Jeżeli zgadzasz się z decyzją bohatera opowiadania 1, wpisz cyfrę 2 etc. Staraj się jednak w miarę możliwości unikać kategorii 3.

..... 1. Marian pali papierosa. Wybierając się w podróż pociągiem, wszedł do przedziału dla palących. Po pewnym czasie wyjął papierosa i zapalił, ale zauważył, że jest jedyną palącą osobą w przedziale. Współpasażerowie nie protestowali, choć ich miny wyraźnie zdradzały niezadowolenie, że Marian pali w ich towarzystwie. Widząc to niezadowolony, Marian pospiesznie wyszedł z papierosem, choć był to przedział dla palących, bo uważa, że zawsze trzeba się liczyć z potrzebami innych ludzi.

..... 2. Lokalna organizacja charytatywna prosiła za pośrednictwem radia o zgłaszanie się chętnych do przygotowywania i wydawania posiłków dla potrzebujących w pierwszy dzień Świąt Bożego Narodzenia. Wiktor zgłosił się do tej akcji i pracował w Boże Narodzenie przez kilka godzin.

..... 3. Darek przeczytał w lokalnej gazecie, że miejski Dom Dziecka organizuje akcję zbierania makulatury. Uzyskane w ten sposób środki zostaną spożytkowane na zakup wyposażenia wypoczynkowego dla dzieci. Darek, poświęcając swoje wolne popołudnie, zebrał makulaturę w domu i odwiózł ją do Domu Dziecka.

..... 4. Mając na celu uświadomienie ludziom problemów światowego głodu, uczniowie szkoły Piotra zostali poproszeni o ograniczenie wydatków na przekąski, kupowane w szkolnym bufecie. Akcja ma być prowadzona przez jeden

miesiąc, a zaoszczędzone w ten sposób pieniądze zostaną ofiarowane na kampanię przeciwko światowemu głodowi. Piotr podjął zobowiązanie uczestnictwa w tej akcji i ofiarował na jej cel zaoszczędzone pieniądze.

..... 5. W szkole Daniela tradycją jest zapraszanie rodziców uczniów klas pierwszych na okolicznościowe spotkanie na początku roku szkolnego. Każdego roku władze szkoły poszukują wolontariuszy, którzy mieliby pełnić rolę osób witających i członków obsługi parkingu w czasie tego spotkania. Praca jest dobrowolna i zajmuje co najmniej trzy godziny. Daniel nie zgłosił się do pomocy^a.

..... 6. Chcąc zadbać o lepsze wykorzystanie zasobów naturalnych, Mirek nakłonił swoją rodzinę do akcji zbierania puszek. Zgromadzone tak pieniądze Mirek przeznaczył na cele charytatywne, rezygnując tym samym z wydania ich na własne przyjemności.

..... 7. Stefan, jadąc autobusem, myśli o problemach, które się przed nim spiętrzyły w ostatnich dniach. Siedząca na miejscu obok kobieta rozpoczyna ze Stefanem rozmowę, na którą on, zmęczony swoimi problemami, nie ma ochoty. W rozmowie nieznaną zanudza Stefana sprawami, które wydają się tak błahe, że trzeba mieć świętą cierpliwość, żeby tego słuchać. Stefan postanawia jednak, że nie przerwie rozmowy, skoro kobieta ma potrzebę wyżalenia się. Mimo własnych kłopotów i zmęczenia, wysłucha ją do końca ze zrozumieniem i współczuciem, a nawet pocieszy ją.

..... 8. Staszek wraca z lekcji angielskiego, spoglądając co chwila nerwowo na zegarek. Umówił się ze znajomym, który miał mu załatwić coś ważnego, ale jeżeli się spóźni, znajomy może nie poczekać i Staszek zobaczy go znowu dopiero za kilkanaście dni. Przyspiesza więc kroku, gdy jadący po chodniku rowerem mały chłopiec, potrącony przez nieostrożnego przechodnia, przewraca się nieopodal Staszka. Na pierwszy rzut oka widać, że chłopcu nic się nie stało, ale rozplakał się, bo na pewno dotkliwie się potłukł i przestraszył. Choć wkoło jest sporo ludzi, nikt nie wykazuje zainteresowania płaczącym chłopcem. Jeżeli Staszek zatrzyma się, żeby go pocieszyć, spóźni się na spotkanie. Decyduje jednak, że zatrzyma się, bo uważa, że nie powinien przedkładać swoich spraw, gdy płaczący chłopiec potrzebuje pomocy.

^a – pozycja punktowana odwrotnie

Załącznik 2.

Kwestionariusz Zachowań Prospołecznych (PBQ)

Instrukcja: Ludzie podejmują różne działania z odmienną częstotliwością. Określ, **jak często** sam podejmujesz czynności wymienione w poniższych stwierdzeniach. Zrób to poprzez wpisanie w wykropkowane miejsce przed każdym stwierdzeniem cyfry, która trafnie odzwierciedla Twoją odpowiedź. Posłuż się poniższą legendą.

0 – *nigdy*

1 – *raz*

2 – *więcej niż raz*

3 – *często*

4 – *bardzo często*

Jeżeli np. często zajmujesz się czytaniem lektur, powinieneś wpisać „3” itd. Nie ma tutaj złych ani dobrych odpowiedzi. Ważne jednak, by były to odpowiedzi szczerze. Zatem, jak często...

..... 1. Bez oczekiwania na wynagrodzenie pomogłem znajomemu w przygotowaniu pracy, referatu itp. (np. poszukując informacji na dany temat).

..... 2. Bezpośrednio przekazywałem ubrania, żywność, książki osobom potrzebującym mieszkającym w mojej okolicy.

..... 3. Broniłem osób słabszych przed słownymi atakami innych ludzi.

..... 4. Kupowałem towary sprzedawane na charytatywnych kiermaszach i targach.

..... 5. Kwestowałem w akcji charytatywnej (np. Wielkiej Orkiestrze Świątecznej Pomocy).

..... 6. Ofiarowałem jakieś rzeczy lub ubrania na cele dobroczynne.

..... 7. Pomogłem nieść nieznaną osobie jej bagaże (książki, pakunki itd.).

..... 8. Pomogłem osobie niepełnosprawnej wsiąść lub wysiąść z autobusu.

-9. Pracowałem dobrowolnie i nieodpłatnie przy akcji charytatywnej.
- 10. Pracowałem jako wolontariusz z dziećmi (w świetlicy socjoterapeutycznej itd.).
- 11. Przeznaczyłem pewną kwotę pieniędzy na cel charytatywny.
- 12. Pracowałem jako wolontariusz z osobami niepełnosprawnymi.
- 13. Rozmawiałem i próbowałem dodać otuchy osobie, którą spotkało coś smutnego, a którą słabo znam (np. koleżde po nieudanym sprawdzianie).
- 14. Rozmyśliłem kupiłem charytatywne kartki świąteczne, wiedząc, że dochód z ich sprzedaży będzie przeznaczony na cel dobroczynny.
- 15. Ofiarowałem żywność dla osób biedniejszych w ramach tzw. przedświątecznych banków żywności itp.
- 16. Udostępniłem znajomemu mój sprzęt (np. komputer, laptop, aparat fotograficzny itp.), który był mu pomocny w realizacji zadań i obowiązków.
- 17. Pomogłem innej osobie w nauce, gdy miałem z danego przedmiotu większą wiedzę niż ta osoba.
- 18. Wrzuciłem pieniądze do puszki w trakcie kwesty na cele charytatywne odbywającej się na ulicy.
- 19. Zaoferowałem osobie niepełnosprawnej lub starszej pomoc w przejściu przez jezdnię.
- 20. Rozmyśliłem kupowałem przedmioty, z których dochód lub jego część była przeznaczona na cele dobroczynne.

Dobroczynność i Charytatywność: 2, 4, 6, 11, 14, 15, 18, 20

Aktywne Działania Prospołeczne: 5, 8, 9, 10, 12, 19

Prospołeczne Działania Wspierające: 1, 3, 7, 13, 16, 17

Construction and empirical verification of Prosocial Behavior Questionnaire (PBQ) and Prosocial Tendencies Paraprojective Questionnaire for Adolescents

Marcin Moroń

Faculty of Pedagogy and Psychology, University of Silesia in Katowice

Abstract

The article describes the procedure of designing and analysing two methods for examining adolescents' prosocial activity: Prosocial Behavior Questionnaire (PBQ) and Prosocial Tendencies Paraprojective Questionnaire (PKTP). Altogether 492 adolescents took part at this stage. PBQ and PKTP examines similar but independent elements of prosocial tendencies among adolescents. PBQ measures frequency of different types of prosocial behavior: charitable behaviors, support behaviors and active prosocial behaviors. The paraprojective method, modeled on Karyłowski's (1978) and Szuster-Zbrojewicz (1988) questionnaires, appear to measure the preferred level of personal prosocial activity. Both PBQ and PKTP have satisfying reliability and validity. The prognostic validity of both PBQ and PKTP was estimated in a quasi-experimental study.

Key words: prosocial activity, adolescence, volunteering

Złożono: 5.04.2012

Złożono poprawiony tekst: 7.10.2012

Zaakceptowano do druku: 9.10.2012